

Odwrócona lekcja

Odwrócona lekcja – jak sama nazwa wskazuje – **odwraca porządek zwykłych szkolnych zajęć**. Uczniowie uczą się w domu, a na lekcji ćwiczą, rozwiązują zadania, weryfikują, powtarzają i ugruntowują wiedzę. Przygotowanie odwróconej lekcji jest dla nauczyciela pozornie łatwym zadaniem – uczniowie uczą się sami, w szkole tylko powtarzają materiał – ale w rzeczywistości wymaga sporo wysiłku oraz umiejętności planowania, przewidywania i moderowania na bieżąco pracy uczniów.

Zadaniem nauczyciela jest przygotowanie odpowiednich **materiałów** dotyczących tematu, który będzie przedmiotem uczniowskich dociekań oraz **instrukcji** wyjaśniającej jakich informacji mają szukać uczniowie, na jakie pytania odpowiedzieć i jakie umiejętności ćwiczyć. Lekcja w szkole ma na celu sprawdzenie, czy uczniowie zrealizowali założone cele i zdobyli wszystkie przewidziane w instrukcji umiejętności i informacje. Nauczyciel powinien tak pokierować procesem uczenia się, aby uczniowie wykształcili nawyki pozwalające na samodzielne i świadome **budowanie zasobu wiedzy**. O **nawykach myślowych** pisaliśmy w rozdziale dotyczącym projektu edukacyjnego.

Metoda odwróconej lekcji powstała w Stanach Zjednoczonych. Pierwotnie, materiałem, na którym pracowali w domu uczniowie, były specjalnie nagrywane przez nauczycieli filmiki-wykłady. Na pewno szczególnie wartościowy będzie dla uczniów autorski materiał przygotowany przez nauczyciela – film, prezentacja czy nagranie audio – ale, proponując uczniom źródła, warto skorzystać z tych już dostępnych – artykułów, stron

internetowych, filmów, nagrań czy książek. Punktem wyjścia do samodzielnych uczniowskich poszukiwań może być też rozmowa czy wizyta w muzeum. Ważne jest, aby uczniowie wiedzieli jakich informacji poszukują i jaki jest cel poszukiwań.

Nauczyciel nie jest tu więc ekspertem, ale **przewodnikiem**, który pokazuje ścieżki myślenia i definiuje zakres materiału do analizy. Uczniowie mogą ograniczyć się do zaproponowanych przez niego źródeł, ale nic nie stoi na przeszkodzie, aby samodzielnie rozwinęli interesujące ich wątki i sięgnęli **poza to, co obowiązkowe**. Dzięki temu rozbudzają swoją **ciekawość** i chęć zdobywania wiedzy. Należy ich do tego zachęcać. Atrakcyjny dla uczniów i dobrze wprowadzony przez nauczyciela temat pomoże już na wstępie zmotywować uczniów do poszukiwań.

Uczniowski sposób myślenia o kolejności zadań wykonywanych w szkole zostaje postawiony na głowie, dlatego **wprowadzenie** do odwróconej lekcji powinno być szczegółowe i wyczerpujące. Istotne jest, aby uczniowie wiedzieli co ich czeka, rozumieli czego wymaga od nich nauczyciel oraz na czym polega metoda, którą będą pracować.

Odwrócone nauczanie – ze względu na swoją nazwę – mylone jest często z metodą uczymany innych. Uczniowie, ucząc innych, zamieniają się rolami z nauczycielem, a ich głównym celem jest przekazanie wiedzy. Pracując metodą odwróconej lekcji, uczniowie koncentrują się przede wszystkim na budowaniu zasobu wiedzy i skupiają się na tych kompetencjach, które są kluczowe dla skutecznego i samodzielnego uczenia się.

Planowanie i wprowadzenie

Warto zadbać o to, aby uczniowie dobrze utrwalili oraz zakorzenili wiedzę i umiejętności, dlatego zanim przejdą do samodzielnej nauki, powinni

uświadomić sobie, jakie informacje dotyczące danego tematu już posiadają. Można zaproponować im krótkie ćwiczenie – burzę mózgow, swobod-

na dyskusję czy quiz dotyczący zagadnień związanych z tematem. **Umiejętność odnoszenia się do wcześniejszej wiedzy i doświadczeń** jest jedną z kluczowych kompetencji niezbędnych do samodzielnego uczenia się.

Podczas **planowania** odwróconej lekcji (1), myślenia o **temacie**, określania **celów** nauczyciel powinien zastanowić się, co przekazałby uczniom w czasie zajęć, a jakie ćwiczenia zadałby im do domu. Najistotniejszym etapem przygotowań jest odpowiednie dobranie materiału i opracowanie instrukcji tak, aby uczniowie mogli samodzielnie się przygotować i opanować te wiadomości, które nauczyciel normalnie przekazałby im na lekcji.

Instrukcja do pracy w domu – przynajmniej na początku, zanim uczniowie przywykną do odwróconej lekcji – powinna zawierać wszystkie elementy, które pomogą im w kształtowaniu samodzielności myślenia i uczenia się. Warto w niej uwzględnić nie tylko pytania pomocnicze związane bezpośrednio z tematem lekcji (np. przejrzyj strony internetowe i poszukaj ciekawostek na temat obrazu Leonarda da Vinci *Dama z łasiczką*; przeczytaj tekst i wyntuj, jakie były pośrednie powody wybuchu drugiej wojny światowej; obejrzyj film, na podstawie którego uzupełnisz zdanie oraz przyporządkujesz nazwy środków artystycznych do podanych definicji), lecz także zwrócić uwagę uczniów na nawyki myślowe, **umiejętność krytycznego oceniania informacji** oraz **dokumentowania pracy** wraz z tworzeniem poprawnej **bibliografii** wykorzystanych materiałów.

W świecie natłoku wiadomości jedną z kluczowych umiejętności jest selekcjonowanie informacji, mądre i świadome ocenianie wiarygodności źródeł oraz **oddzielanie faktów od subiektywnych opinii** autorów. Czy materiał zawiera poszukiwane informacje? Czy autor stara się być rzetelny i przedstawia różne punkty widzenia? Czy jesteś w stanie zweryfikować kim jest autor, czy publikuje również w innych miejscach, czy specjalizuje się w tym właśnie temacie? Czy portal, z którego pochodzi artykuł, publikuje

również artykuły innych godnych zaufania specjalistów? Kilka **pytań pomocniczych**, zamieszczonych w instrukcji nauczyciela, pomoże uczniom poruszać się po zasobach sieci w bardziej świadomy sposób. Pytania powinny być dostosowane do wieku i poziomu zaawansowania uczniów. W pracy z najmłodszymi nieoceniona będzie pomoc rodziców.

Uczniowie powinni również wypracować nawyk tworzenia bibliografii. Jeśli jest na to czas, warto poświęcić lekcję na rozmowę o prawie autorskim. Już najmłodszy uczniowie powinni mieć świadomość jak ważne jest poszanowanie **własności intelektualnej** i umieć zapisać podstawowe informacje dotyczące źródeł, z których korzystają, ze szczególnym uwzględnieniem materiałów pochodzących z sieci. Jeśli nie ma czasu, aby dokładnie omówić powyższe tematy z uczniami, dobrze jest zasady tworzenia bibliografii uwzględnić w instrukcji do odwróconej lekcji. Podstawowe zasady opisywania źródeł zostały zebrane w publikacji Marcina Grudnia *Netografia w szkole czyli koniec z... „Źródło Internet” – poradnik dla nauczycielek i nauczycieli*.

Dobrze już na etapie planowania zajęć ustalić z uczniami w jaki sposób mogą **komunikować się** z nauczycielem w czasie samodzielnej pracy – czy wątpliwości będą zgłaszać mailowo, z wykorzystaniem platformy e-learningowej, mediów społecznościowych, blogów czy komunikatorów. Jeśli jest taka potrzeba, można zaplanować spotkanie w szkole. Ważne jest, aby uczniowie czuli, że mają wsparcie nauczyciela i mogą się do niego zwrócić o pomoc. Ma to szczególne znaczenie w czasie pierwszych odwróconych lekcji. Kiedy metoda nie jest jeszcze przez uczniów oswojona, mogą się czuć się zagubieni czy niepewni.

Odwrócić można jedną lekcję, można też pracować przy użyciu tej metody regularnie. W Szkole z Klasą 2.0 nauczyciele wybierający metodę odwróconej lekcji przygotowują **cykl** trzech zajęć prowadzonych tą metodą. Dzięki temu nauczyciel może sprawdzić, czy uczniowie robią postępy w samodzielnym uczeniu się i poszukiwaniu

wiedzy, czy uważniej czytają, lepiej wnioskujeją i szanują prawa autorskie. Odwrócona lekcja nie jest na początku metodą łatwą, stawia na głowie część uczniowskich i nauczycielskich przyzwyczajzeń, a skuteczna praca z wykorzystaniem tej

metody wymaga czasu, cierpliwości i konsekwencji. Rezultaty są jednak warte podjętego wysiłku, a instrukcje nauczyciela, w miarę zyskiwania przez uczniów samodzielności, mogą stać się mniej szczegółowe.

Praca w domu

Uczniowie postępują zgodnie z instrukcjami nauczyciela – poszukują odpowiedzi na pytania, definiują określone pojęcia, zbierają konkretne informacje, ale należy ich również zachęcać **do prowadzenia własnych poszukiwań** i rozwijania wątków, które szczególnie ich zainteresują. Samodzielna praca uczniów może przebiegać wielorako i jej kształt zależy od ustaleń uczniów z nauczycielem. Uczniowie mogą pracować samodzielnie lub w zespołach.

Szczególnie cenne są samodzielne poszukiwania uczniów – znalezione przez nich ciekawostki, dodatkowe informacje czy źródła. Warto podkreślić, jak istotne jest **dokumentowanie** tych poszukiwań – notowanie ciekawych zagadnień, pomysłów i budowanie bazy źródeł. Taka baza może być

przydatna zarówno dla nauczyciela, jak i dla innych uczniów. Udostępnienie swoich materiałów kolegom – na przykład poprzez zamieszczenie dokumentu w chmurze – kształtuje w uczniach chęć dzielenia się zgromadzoną przez siebie wiedzą.

Nauczyciel może również przygotować **karty pracy**. Są one szczególnie pomocne na początku, kiedy metoda odwróconej lekcji nie jest jeszcze naturalnym sposobem pracy, a uczniowie uczą się dopiero jak samodzielnie zdobywać i porządkować wiedzę. Karty mogą zawierać pytania pomocnicze i wskazówki, ale również ćwiczenia i zadania do rozwiązania. Dzięki pracy z ćwiczeniami uczniowie mogą samodzielnie weryfikować, czy udało im się znaleźć i zrozumieć wszystkie informacje.

Praca w klasie

Kolejnym elementem odwróconej lekcji są zajęcia, na których uczniowie **porządkują, ćwiczą i utrwalają** zdobyte wiadomości. Zadaniem nauczycie-

la jest takie przygotowanie lekcji, aby uczniowie mogli zweryfikować swoją wiedzę i sprawdzić ją w praktyce. Dobrze jest przygotować zajęcia

w atrakcyjny sposób, tak by zastosować jak najwięcej metod wykorzystania wiedzy – zorganizować quiz o najważniejszych zabytkach Londynu, grę miejską z elementami wiedzy o małej ojczyźnie, grę „Milionerzy” dotyczącą budowy komórki.

Praca w szkole domyka odwrócony cykl zajęć. Uczniowie chętnie uczestniczą w lekcji, do której solidnie się przygotowali, ponieważ czują, że są **aktywnymi uczestnikami** procesu zdobywania wiedzy. Odwrócona lekcja buduje w uczniach poczucie odpowiedzialności za to czy i w jakim stopniu są przygotowani do zajęć. Ci, którzy nie wykonali zadania domowego, nie mogą w pełni uczestniczyć w praktycznych ćwiczeniach w cza-

sie lekcji. Atrakcyjna forma ćwiczeń będzie dodatkową motywacją do zaangażowania się w samodzielną pracę w szkole.

Bardzo ważnym elementem jest **podsumowanie** pracy metodą odwróconej lekcji. Uczniowie powinni mieć okazję do przeanalizowania swojej pracy i wyciągnięcia wniosków. Warto zwrócić uwagę uczniów na nawyki myślowe, które były w samodzielnej pracy przydatne i zapytać co sprawiło im szczególną trudność. Cykliczna praca metodą odwróconej lekcji pozwoli uczniom doskonalić umiejętności samodzielnego uczenia się i świadomego budowania wiedzy.

- (1) Początkowo uporządkowanie zadań ucznia i nauczyciela może być kłopotliwe. Dlatego warto dobrze zaplanować wszystkie elementy, zdefiniować cele, oraz określić role uczniów i nauczyciela na każdym etapie realizacji zadania (załącznik 4).

OCZAMI NAUCZYCIELI

ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA PROCES UCZENIA SIĘ

Uczniowie zaczęli dostrzegać, że uczą się sami, zaś nauczyciel (nieważne czy prowadzący zajęcia, czy np. ten z filmu) jest po to, by pomóc zrozumieć, pokazać którą drogą iść, aby dojść do celu. Samo pokonanie tej drogi zależy od nich samych. Sami muszą decydować, czy chcą się nauczyć danej umiejętności, czy osiągnąć wiedzę na określony temat. Przyznali, że najwięcej się nauczyli sami, że warto się uczyć, że jak nauczyciel coś mówi to się nie traktuje tego jako jego trud, tylko obowiązek, i słuchają często niedokładnie. Gdy sami do czegoś doszli, bardziej to szanują, są bardziej pewni swojej wartości, swoich możliwości.

Lekcja ma ograniczenia czasowe i kiedy nauczyciel wprowadza nowe rzeczy, w klasie są osoby, które w różnym tempie przyswajają wiedzę. Jeśli nauczyciel widzi, że większość wie o co chodzi, to przechodzi dalej, a słabsi uczniowie wstydzą się przyznać, że nie rozumieli, a to pogłębia tylko ich zaległości. Gdy pracują samodzielnie, mogą pracować we własnym tempie, mają tyle czasu, ile im potrzeba.

Agnieszka Machnio

Szkoła Podstawowa w Krzywdzie

Uczniowie wiedzą już, na czym polega istota odwróconej lekcji, mają świadomość, że jeżeli nie wykonają w domu zadań wyznaczonych przez nauczyciela, nie będą w stanie brać udziału w szkolnych zajęciach.

Monika Kubalska

Gimnazjum w Komornikach

Praca metodą odwróconej lekcji pozwala nauczycielowi na zaszczepienie w uczniach poczucia odpowiedzialności za swoją pracę. Przygotowanie materiału do zajęć praktycznych, opanowanie konkretnych umiejętności czy wiadomości jest zadaniem, z którym uczeń musi zmierzyć się sam – według wytycznych nauczyciela. Jeśli uczeń nie wykona zadania domowego nie będzie również mógł w pełni uczestniczyć w zajęciach praktycznych.

WYSZUKIWANIE I WERYFIKOWANIE INFORMACJI

Praca domowa zadawana w tradycyjny sposób, po lekcji, ma na celu utrwalenie zdobytych wiadomości. Jednakże nie jesteśmy w stanie sprawdzić, jak uczeń ją odrabiał, czy z czyjąś pomocą, czy korzystał z internetu... (...)

Metoda odwróconej lekcji pozwala na zweryfikowanie wiadomości nabytych podczas odrabiania pracy domowej. Poza tym, jeśli uczniowie nagminnie korzystają z internetu i nie jesteśmy w stanie im tego zabronić, to naszą rolę jest wskazać miejsca, z których warto korzystać.

Agnieszka Machnio

Szkoła Podstawowa w Krzywdzie

W instrukcji do zadania nauczyciel proponuje uczniom materiały – w tym często źródła internetowe. Warto porozmawiać z uczniami o tym, jakim kluczem kierowaliśmy się przy doborze źródeł, co świadczy o wiarygodności zawartych w nich informacji, jak szukać rzetelnych źródeł na dany temat i jak to weryfikować.

DOCIEKLIWOŚĆ I CIEKAWOŚĆ

Po przekazaniu pracy domowej nie kontaktowałam się z uczniami. Dopiero na lekcji rozmawialiśmy o tym, jak pracowali w domu. Dowiedziałam się, że niektórzy z nich, aby dokładniej zapoznać się z tematem, oglądali inne wyszukane przez siebie filmy oraz zaglądali do zeszytu z klasy drugiej.

Monika Kubalska

Gimnazjum w Komornikach

Dobrze jest zachęcać uczniów, aby wychodzili poza ramy przygotowanych przez nauczyciela materiałów i prowadzili własne poszukiwania. Zajęcia praktyczne dają możliwość zweryfikowania zdobytych przez nich informacji i źródeł, z których korzystali.

UMIEJĘTNOŚĆ SAMODZIELNEGO UCZENIA SIĘ

Uczniowie przyznali zgodnie, że tak naprawdę to sami się uczą, a nie uczy ich nauczyciel. Nauczycielem może być książka, film, instrukcja. Nauczyciel jest jakby drogowskazem, który może pokazać drogę dojścia do celu, ale samo przejście tej drogi należy już do nich, sami muszą zdecydować czy chcą się nauczyć jakiejś umiejętności. Wiedzą też, że mogą poszukiwać własnych dróg, ale wtedy łatwo pobiłdźić, zwłaszcza gdy nie jest się wyposażonym choćby w podstawowe wiadomości i umiejętności. (...)

Odwrócona lekcja wymaga więcej czasu i zaangażowania zarówno ze strony nauczyciela (zaplanowanie pracy, przygotowanie instrukcji, monitorowanie pracy, weryfikacja), jak i ze strony uczniów. Zaangażowanie uczniów przekłada się na wzrost ich motywacji, samodzielności, lepsze zrozumienie tematu i daje gwarancję trwałości zdobytej wiedzy i umiejętności, a przede wszystkim satysfakcji z własnych osiągnięć. (...) I tak jak każdy człowiek ma swoje sposoby na wykonywanie tej samej czynności, tak każdy uczeń preferuje inny sposób uczenia się. Do nauczyciela należy znajdowanie metod dotarcia do ucznia. Myślę, że jedną z nich może być odwrócona lekcja.

Agnieszka Machnio

Szkoła Podstawowa w Krzywdzie

Wykształcenie u uczniów umiejętności samodzielnego uczenia się wymaga czasu i cierpliwości. Dlatego warto zdecydować się na przeprowadzenie cyklu lekcji prowadzonych tą metodą. Dzięki temu nauczyciel może monitorować postępy uczniów i dostosowywać kolejne odwrócone zajęcia do ich potrzeb.

ŚWIADOME BUDOWANIE WIEDZY

Uwrażliwiłam także uczniów, że skoro kolejna lekcja będzie dotyczyła mnożenia ułamków dziesiętnych, konieczna jest umiejętność mnożenia liczb naturalnych, zarówno sposobem pamięciowym, jak i pisemnym, więc trzeba sobie odświeżyć zasoby wiedzy. Przypomnienie wiadomości było częścią pracy domowej, bez tego nie poradziłiby sobie ze zleconymi zadaniami.

Agnieszka Machnio

Szkoła Podstawowa w Krzywdzie

Jedna z uczennic rozpoczęła pracę od próby samodzielnego rozwiązania układów metodą podstawiania i okazało się, że wszystko pamięta, więc film nie był potrzebny.

Monika Kubalska

Gimnazjum w Komornikach

Zanim uczniowie przejdą do nowych zagadnień, powinni poświęcić chwilę na refleksję nad tym, co już wiedzą i zastanowić się, jak powiązać tę wiedzę z nowymi wiadomościami. Warto przygotować kilka wskazówek czy pytań pomocniczych, które pomogą uczniom dobrze zakorzenić nowo zdobytą wiedzę.

MOTYWACJA DO PRACY

Jakie dostrzegam zmiany po trojgu zajęć metodą odwróconą? Bardzo dobre dla każdego nauczyciela – uczniowie uważają, że takie zajęcia przyspieszają proces przyswajania wiedzy i bez grymaszenia przystępują do działania. Jaki z tego morał – mamy inteligentnych i chętnych uczniów tylko sami musimy stać się kreatywni i lubić to co robimy. (...)

Zaangażowanie uczniów przekłada się na wzrost ich motywacji, samodzielności, lepsze zrozumienie przez nich tematu i daje gwarancję trwałości zdobytych umiejętności, a przede wszystkim satysfakcji z własnych osiągnięć.

Agnieszka Machnio

Szkoła Podstawowa w Krzywdzie

Dlaczego podoba mi się idea odwróconej lekcji? Czas, który muszę poświęcić na przedstawienie wiadomości (teoria) mogę wykorzystać na rozwiązywanie zadań, gry i zabawy (praktyka). Zaangażowanie uczniów w proces zdobywania wiedzy jest bezcenne, a wykorzystanie narzędzi TIK w procesie uczenia już niedługo stanie się nieodzownym elementem. Dlatego warto!

Katarzyna Beca

Gimnazjum nr 56, Poznań

Samodzielne poszukiwanie wiadomości, które będą stanowić punkt wyjścia do zajęć w szkole sprawia, że uczniowie czują się częścią procesu zdobywania wiedzy. Jeśli lekcja weryfikująca informacje przygotowane w domu jest przeprowadzona w sposób ciekawy i atrakcyjny dla uczniów, chętnie zaangażują się oni w odrobienie kolejnej pracy domowej.